

DENEME

Ahmet Türkan tarafından yazıldı

Perşembe, 02 Mayıs 2024 19:34 - Son Güncelleme Perşembe, 02 Mayıs 2024 19:34

Yazarın herhangi bir konuda kendi kendisi ile konuşuyormuş gibi yazdığı kesin hükümlere varmadan samimi bir üslupla oluşturduğu yazılara deneme denir .

Deneme tür ve üslup olarak pek çok türe yaklaşır. Bu nedenle yazılması en zor olan türlerdendir. Belki de adı bu yüzden denemedir. Deneme yazarken paylaşımcı ve samimi bir üslup kul1anırken [sohbet](#) e, düşünmemizi ortaya koyarken [fıkra](#) ya, duygularımızı ortaya koyarken [eleştiri](#) ye yaklaşma riski her zaman vardır.

Bu türün en büyük ustası Montaigne kitabının önsözünde özetle şöyle demektedir: "Eğer mümkün olsaydı karşınıza anadan doğma çıkardım. Bu kitapta size asla bir şey kanıtlama iddiam yoktur. Elimden geldiğince size beni anlattım. Bana hak vermenizi ya da yargılamanızı istemiyorum" buradan da anlaşıldığına göre denemeler iddialı olmayan, ispat kaygısı taşımayan; temel anlamda insan doğallığına dayanan eserlerdir.

Deneme, Avrupa edebiyatında Fransız Montaigne ile başladı. Türk edebiyatında ise [Tanzimat](#) sonrasında özellikle de [Servet-i Fünûn dönemi](#) nde karşımıza çıkar. Ancak asıl gelişmesini [Cumhuriyet dönemi](#) nde gerçekleştirir. Günümüzde deneme en sevilen türlerden biridir.

Eskiden denemeye verilen "muhasabe" ismi, onun konusu hakkında bir ipucu vermektedir. Çünkü [denemeler](#) toplumsal konulardan daha çok kişisel: konulara, soyut dünyalara ve iç hesaplaşmalara daha yakındır. Bu yönüyle fıkra türünden ayrılır. Fıkralar toplumsal konulara kişisel yaklaşımlar getirirken deneme iç dünyanın samimi itirafı gibidir.

Denemeye özgü bir konu türü yoktur. Özgürce seçilen bir konuda, yazarın kendi kendisiyle konuşma havası içinde yazdığı yazı türüdür. Yazının konusu yazarın o anda aklına geliveren bir konu görünümündedir. Öğretici ve düşünsel yanı da vardır.

Denemenin belirleyici özellikleri nelerdir?

- [Makale](#) gibi düşünsel plânla yazılır. Fakat makaleden kısa yazılardır.
- Yazar anlattıklarını kanıtlamak zorunda değildir. Bilimselden çok kişisel görüşünü açıklar, okuyucusunu kendisi gibi düşündürme kaygısı yoktur.
- Günübirlik yazılardır, en beğenileni bile birkaç gün sonra unutulur.

Serbest düşüncenin ifade alanı ve nesrin bir türü olarak deneme, yazarın gözlemlediği ya da yaşadığı olay, olgu, durum ve izlediği objelerle ya da herhangi bir kavramla ilgili izlenimlerinin herhangi bir plâna bağlı kalmayarak, deliller getirip kanıtlama yoluna gerek duymadan ve kesin hükümler vermeden, tamamen kişisel görüşüyle serbestçe yazıya döktüğü birkaç sayfayı geçmeyen kısa metinlere denir.

Deneme, derin düşünceden çok, kişinin kendi dışındaki nesnelerle herhangi bir konuda gerçek ya da hayalî olarak girdiği diyalogun ürünüdür.

Deneme yazarı, olay, olgu, durum ve eşyalarda sıradan insanların eskilerin ifadesiyle ülfet ve ünsiyet perdesiyle göremediği, farkına varamadığı ayrıntıları, dikkat etmediği hususları, incelikleri, güzellikleri, harikaları, olağanın altında yatan olağanüstülükleri görebilen, hissedebilen, düşüncesiyle ve deneyimleriyle onları okuyucular için ilginç görülebilecek şekilde yazıya dökabilen insandır. Sıradan insanın “baktığı” şeyi deneme yazarı “görür”.

Deneme dilinde çeşitli bilim, felsefe ve sanat dallarına ait terimlere yer vermekten ziyade, halk çoğunluğunun ortak günlük konuşma dilinin düşünce diline dönüştürülmesi çabası hâkimdir. Denemede bilimsel yazılardaki kuruluk ve şematiklik bulunmaz. Düşünce şiirsel, akıcı, samimî bir üslûpla sunulur. Bu bakımdan deneme yazılarının geniş halk yığınlarının kolayca ve rahatlıkla okunabilme özelliği vardır. Deneme yazarı yazısını yazarken, bir anlamda kendi kendisiyle diyalog içindedir. Kendi zihinsel âleminde düşünce temrinleri yapar.

Felsefî metinlerde filozof, yazısında kendince sistemini kurduğu felsefî bir anlayışa, sistematik felsefî bir dünya görüşüne bağlı olarak düşüncelerini ortaya koyar. Ortaya koyduğu her metin, kendi felsefî bakış açısının birer açılımı, ayrıntısı mahiyetindedir. Ancak denemede böyle sistematik bir düşünceye bağımlılık zorunluluğu yoktur. Denemecinin yazısında ileri sürdüğü düşünce, herhangi bir felsefe ekolüyle ilintili olmayabilir. Ancak filozof yazısında kurduğu ekole bağlı düşünce üretme çabası içindedir.

[Klâsik Türk edebiyatı](#) ndaki münşeât mecmualarındaki yazılar ve Kâtip Çelebi (16091657) gibi yazarlar bir tarafa bırakılırsa, modern anlamda deneme türü, Türk edebiyatında asıl olarak gazete ile birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. İlk özel gazete Tercümanı Ahval (1860)’in yayın hayatına başlamasından itibaren gazetelerde çıkan değişik yazılar, zamanla ayrı bir tür olan deneme için dil, anlatım ve yaklaşım bakımından zemin oluşturmuşlardır. Tanzimattan itibaren bir süre gazete ve dergilerde “musâhabe” üst başlığı altında deneme benzeri yazılar kaleme alınmıştır.

Türk edebiyatında [deneme türü](#) nde pek çok ürün verilmiştir. Bu tür içine koyabileceğimiz ürünler, genellikle değişik zamanlarda çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıların bir araya getirilip kitaplaşmış şekilleridir. Bu eserlerde yer alan yazıların bir kısmı, inceleme, eleştiri yazısı olarak da görülebilir. Bunun yanında bir kitapta yer alan yazıların bir kısmı edebiyat, bir kısmı tarih, bir kısmı felsefe, bir kısmı başka konularda olabilmektedir. O bakımdan deneme türü için çok kesin sınıflandırma ve sınırlandırmalar yapılamamaktadır.

Türk edebiyatında ilk deneme kitapları arasında [Ahmet Haşim](#) ’in Bize Göre (1928), Gurebahaneî Laklakan (1928); Ahmet Rasim’in pek çok yazısı; Mahmut Sadık’ın Takvimden Yapraklar (1912); [Refik Halit Karay](#) ’ın Bir Avuç Saçma (1939), Bir İçim Su (1931), İlk Adım (1941), Üç Nesil Üç Hayat (1943), Makyajlı Kadın (1943), Tanrıya Şikâyet (1944); [Falih Rıfkı Atay](#) ’ın Eski Saat (1933), Niçin Kurtulmak (1953), Çile (1955), İnanç (1965), Pazar Konuşmaları (1966), Kurtuluş (1966), Bayrak (1970) gibi kitaplarını saymak mümkündür.

Türk edebiyatında deneme türü, genellikle şair, romancı ya da hikâyeci kimliği öne çıkan

DENEME

Ahmet Türkan tarafından yazıldı

Perşembe, 02 Mayıs 2024 19:34 - Son Güncelleme Perşembe, 02 Mayıs 2024 19:34

sanatçılar tarafından ortaya konan ürünlerden oluşmaktadır. Birinci derecedeki vasfı “denemeci” olan yazar sayısı oldukça azdır. [Nurullah Ataç](#) (18981957), Sabahattin Eyüboğlu (19081973), Suut Kemal Yetkin (19031980), Mehmet Kaplan (19151986), Nurettin Topçu (19091975), Salah Birsell (1919), Vedat Günyol (1912), Enis Batur (1952), Cemil Meriç (19171987), Mehmet Salihoğlu (1922), Uğur Kökden (1934), Nermi Uygur (1925) bunlardan birkaçıdır.

www.edebiyatogretmeni.net